

МЕХАНІЗМ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Васильєв Олександр Сергійович

*студент факультету права, гуманітарних і соціальних наук
Кременчуцький національний університет
імені Михайла Остроградського
м. Кременчук, Україна*

Механізм кримінально-правового регулювання (далі – МКПР) є вічним (дискусійним) для науки кримінального права аналітичним конструктом, покликаним обґрунтувати реалізацію кримінально-правової матерії. Проте існуючі варіації МКПР, які обговорюють у вітчизняній науці кримінального права, на жаль, характеризуються серйозними вадами, що, як уявляється, не одержують належного критичного оцінювання та суттєво принижують здатність МКПР виконувати завдання кримінального права.

Загальновідомо, що МКПР як різновид механізму правового регулювання, дефініція якого, своєю чергою, знаходиться в залежності від усвідомлення власної дефініції кримінального права та ролі останнього в соціумі. До того ж слід указати, що кримінальне право відноситься до галузевої юриспруденції, завданням якої є створення юридичної догми, яка, своєю чергою, пропонує законодавцю системно побудовані засади, категорії (поняття) та моделі (конструкції) [1, с. 32–36].

Нормативний фундамент правового регулювання (позитивне право) створюється системою норм позитивного права, які задіяні під час упорядкування тих чи інших суспільних відносин. МКПР є частиною кримінально-правового регулювання, що визнається фактичним наслідком реалізації спеціально-юридичних функцій кримінального права: запобіжної та відновлювальної, а не загальносоціальних (виховної тощо). Тому МКПР слід розглядати як: 1) систему кримінально-правових засобів впливу на певний вид суспільних відносин; 2) правничу конструкцію, як «орієнтир», «схему», «алгоритм» правотворчих суб'єктів, МКПР повинен включати механізм захисту права, тобто не тільки запобіжні засоби, але і відновлювальні. Такий механізм наповнений правовими засобами, що розташовані на двох рівнях регулювання [2, с. 9]: нормативному й індивідуальному.

Нормативний рівень правового регулювання складається з норм матеріального кримінального права, які, на думку І. І. Митрофанова, наділені специфічністю, що не можна пояснити через загальновизнані підходи до визначення норм права. Не можна зрозуміти їх справжній

зміст і через розгляд їх як заборони вчинення певних діянь. Норми кримінального права створюються для регулювання суспільних відносин, в яких зацікавлена як держава, так і соціум у цілому та його окремих індивідів. Указані суб'єкти безсумнівно зацікавлені в тому, щоб діяння, передбачені Особливою частиною Кримінального кодексу (далі – КК) України взагалі не вчинялися, тому й своїм завданням КК України має запобігання кримінальним правопорушенням. Під дією норм кримінального права регульовані суспільні відносини набувають статусу запобіжних кримінально-правових відносин, серцевину яких є сукупність прав і обов'язків суб'єктів кримінального права. Створюючи норми кримінального права, держава встановлює обов'язок для всіх членів соціуму не вчиняти діяння, передбачені Особливою частиною КК України, перетворюючи їх у своєрідний норматив [2, с. 16–17].

Таке поняття норми кримінального не є традиційним для кримінально-правової доктрини, але воно пояснює яким чином норми кримінального права виконують його завдання. Якщо норма кримінального права не виконала запобіжну функцію та мало місце протиправна поведінка в «роботу» на індивідуальному рівні підключається механізм реалізації кримінальної відповідальності. П. С. Берзін зазначив, що для дослідження МКПР виділяються принаймні три його аспекти: а) спеціальний; б) психологічний; в) інструментальний, спеціально-юридичний. Структура МКПР включає такі його основні елементи: а) норми кримінального права; б) юридичні факти; в) кримінально-правові відносини; г) акти застосування кримінального права; д) акти реалізації кримінального права [3, с. 45–66]. Для кримінально-правового регулювання, на нашу думку, цього достатньо, але необхідно врахувати, що для реалізації самої кримінальної відповідальності цих елементів виявляється замало. Такий підхід пояснюється тим, що кримінальна відповідальність може бути реалізована через діяльність, що не порушує кримінально-правового обов'язку не вчиняти кримінально карані делікти, через діяльність правоохоронних органів, що накладають на винного певні правові обмеження у випадку невиконання кримінально-правового обов'язку, та через загрозу реального застосування правових обмежень в межах інституту строків давності в разі латентних злочинів. Крім того, реалізацію кримінальної відповідальності необхідно визначати й як виконання прав і обов'язків суб'єктів кримінально-правових відносин в точній відповідності з приписами закону. Така реалізація можлива тільки за наявності складного механізму як сукупності кримінально-правових елементів [4, с. 48] – механізму реалізації кримінальної відповідальності (далі – МРКВ).

Так, І. І. Митрофанов указує не те, що механізм реалізації відповідальності у кримінальному праві – це набір (система)

необхідних і достатніх правничих інструментів, що беруть участь у впровадженні приписів норми кримінального права (чи сукупності норм) в поведінку суб'єктів конкретних правовідносин для досягнення вказаного в ній результату завдяки застосованим кримінально-правовим засобам впливу. Аналіз різних точок зору вчених на структурні елементи механізмів правового та кримінально-правового регулювання дозволив установити, що МРКВ складається із декількох взаємопов'язаних елементів, а саме: нормативно-правового регулювання; правових відносин; індивідуально-правового регулювання. Обов'язково до МРКВ як окремих елементів включається система кримінально-правових засобів впливу (без них кримінальна відповідальність – це оголена фікція). Виокремлення системи кримінально-правових засобів впливу пов'язане ще й з тим, що МРКВ стосовно осіб, які вчинили кримінальні проступки, має певну специфіку. Для кримінальних проступків не може бути використаний весь арсенал засобів із цієї системи. Так, напевно, не можна буде до вказаних осіб застосовувати всі види покарань (позбавлення волі, обмеження волі, арешт). Учинення кримінальних проступків не може мати такий правничий наслідок, як судимість [5, с. 10].

Через активний стан МРКВ весь МРКП приводиться в рухливий стан, що спрямований на виконання всіх юридичних функцій кримінального права. В разі, якщо цього не відбувається, то в певному механізмі щось йому заважає. Суттєвим при цьому визнається діяльність з фактичного моніторингу чинних норм кримінального права (чи реалізуються вони?), приєднання нових норм кримінального права до чинного КК. Слід також визнати важливим те, щоб вчасно скасовувалися морально застарілі норми кримінального права, корегувалися ті, що продовжують діяти, усувалися неясності, неузгодженості, а й іноді й існуючі протиріччя. В іншому випадку вже на початку реалізації норм КК можуть відбутися функціональні «збої» у МРКП, що призведе до невиконання завдань [6, с. 101].

Під час функціонування МРКВ постійно виникає потреба в приєднанні іншої складової частини цього механізму – індивідуального кримінально-правового регулювання у формі правозастосування у випадку, коли вимагається: 1) встановлення юридичного факту – вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад кримінального правопорушення, передбаченого КК України; 2) конкретизація змісту обмежень особистого, майнового й іншого характеру (первинна чи повторна) або визначення юридичних фактів, за яких особа може не перетерплювати взагалі таких обмежень; 3) примусове виконання обмежень особистого, майнового й іншого характеру, що складають зміст кримінальної відповідальності; 4) закріплення

прийнятих рішень щодо руху матеріалів кримінального провадження, встановлення наявності юридичного факту, конкретизації (індивідуалізації) засобів кримінальної відповідальності в акті застосування норм кримінального права [6, с. 192].

Не можуть обійтися розглядувані механізми без блоку кримінально-правових засобів, під якими І. І. Митрофанов розуміє спеціально передбачені та суворо регламентовані КК України певні способи впливу суду та Президента України під час помилування на поведінку осіб, які винно вчинили кримінальні правопорушення, для відновлення соціальної справедливості, виправлення (ресоціалізації, обов'язкового лікування для примусових засобів лікування далі – ПЗЛ), в т.ч. шляхом зміни обтяжень на цих осіб, а також запобігання вчиненню ними нових кримінально-караних діянь. Систему засобів кримінально-правового реагування на вчинений кримінально-караний делікт складають: а) основні засоби впливу: 1) покарання; 2) судимість; 3) засоби безпеки в кримінальному праві; 4) різні види заохочення, передбачені нормами КК України; б) додаткові засоби впливу – інші засоби кримінально-правового впливу, що носять допоміжний характер – інші кримінально-правові наслідки вчинення кримінально-протиправного делікту (ПЗЛ, що застосовується до осіб, які вчинили кримінально-каране діяння, спеціальна конфіскація, заходи кримінально-правового впливу на юридичну особу) [2, с. 376–377].

Таким чином, для кримінально-правового регулювання необхідний свій механізм, для реалізації кримінальної відповідальності свій, який є частиною МКПР, що функціонує на індивідуальному рівні. Реалізація кримінальної відповідальності відбувається через покарання та судимість, а також окремі засоби кримінально-правового впливу заохочувального характеру.

Література:

1. Митрофанов І. І. Галузева юриспруденція. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 5. С. 32–36.
2. Митрофанов І. І. Механізм кримінально-правового регулювання : монографія. Кременчук : Видавець ПП Щербатих О. В., 2019. 480 с.
3. Берзін П. С. Механізм кримінально-правового регулювання: загальнотеоретичні аспекти. *Право і громадянське суспільство* : електронне періодичне видання. 2014. № 2. С. 45–66.
4. Митрофанов І. І. Теоретичні засади механізму реалізації кримінальної відповідальності : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2017. 460 с.

5. Митрофанов І. І. Теоретичні засади механізму реалізації кримінальної відповідальності : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2017. 38 с.

6. Митрофанов І. І. Кримінальна відповідальність і механізм кримінально-правового регулювання. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2018. № 17. С. 97–105.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-452-1-73>

ПРИХОВУВАННЯ ЯК ФОРМА ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЯ) ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ

Гладковський Михайло Олегович

*аспірант кафедри кримінально-правової політики
та кримінального права*

Навчально-науковий інститут права

*Київського національного університету імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

В зарубіжній юридичній літературі відзначається, що деякі форми відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, можуть відповідати визначенню приховування, а це означає, що в окремих випадках легалізацію доходів від злочину можна розглядати як кваліфіковане приховування [1, с. 3]. Зазначена позиція знаходить своє втілення на законодавчому рівні. Наприклад, відповідно до ч. 1 § 261 «Відмивання грошей; приховування майнових цінностей, отриманих незаконним шляхом» Кримінального закону ФРН: «Той, хто приховує предмет, пов'язаний із названою в реченні 2 протиправною дією, або відвертає встановлення його походження, знайдення, конфіскацію, вилучення або тимчасовий арешт чи створює загрозу невиконання вказаних заходів, карається на строк від трьох місяців до п'яти років» [2, с. 261]. При цьому зазначена норма розміщена в розділі 21 «Пособництво та приховування майна, здобутого злочинним шляхом» Кримінального закону ФРН [2, с. 264]. У цьому контексті не зайвим буде згадати положення ч. 5 ст. 27 Кримінального кодексу України [3] (далі – КК), в якій під приховуванням кримінального правопорушення, зокрема, розуміється приховування предметів, здобутих кримінально протиправним шляхом.